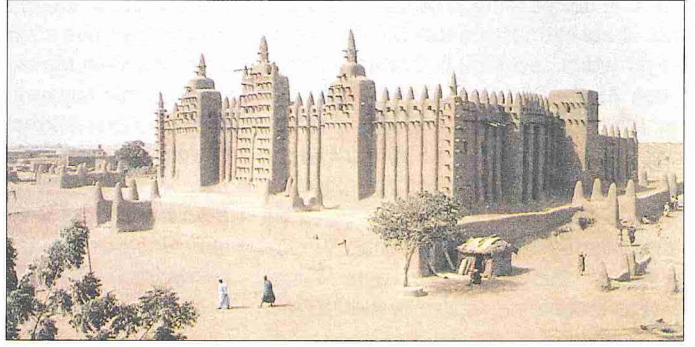

Segu'yu işgal eden Fransızlar'ın burada buldukları el-Hâc Ömer ve oğlu Seku Amadü'ye ait önemli miktardaki Arapça yazma eser Paris Bibliothèque Nationale'e gönderilmiştir. Toplam 120.000 varak tutan 518 ayrı yazmadan oluşan koleksiyonla ilgili çok sayıda katalog hazırlanmış olup Bilâdüssûdan yazmaları içinde en iyi şekilde muhafaza edilenleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Fakih, *Muhtaşaru Kitâbi'l-Büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1967, s. 68, 87; İstahrî, *el-Mesâlik* (Abdülâl), s. 34; İbn Havkal, *Sûretü'l-arz*, s. 92, 99-103; İdrîsî, *Şifâtü'l-Mağrib*, s. 3-14; Ahmed b. Abdülmü'min eş-Şerîşî, *Şerhu Makâmâtî'l-Harîrî* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Beyrut 1413/1992, I, 334-335; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 44; IV, 208; Zerkeryâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 18-19, 24, 26-27, 57; İbn Saîd el-Mağribî, *Kitâbü Bastî'l-arz* (nşr. J. V. Gines), Titrân 1958, s. 24-28; *Géographie d'Aboulféda*, II, 208, 214, 220-221; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (trc. Gaudetfroy-De-mombynes), Paris 1927, s. 52-93; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, s. 359-374; a.mlf., *er-Rihle*, Beyrut 1987, s. 691-698; İbn Haldûn, *el-İber: Histoire des berbères et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionale* (trc. De Slane), Paris 1982, II, 105-116; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), V, 282-301; Mahmûd Kâ'tî, *Târîhu'l-fettâş* (nşr. ve trc. O. Houdas - M. Delafosse), Paris 1964, tür.yer.; Hasan el-Vezân, *Vaşfû l'İfrîkiyye*, s. 164-170; Abdurrahman b. Abdullah es-Sa'dî, *Târîhu's-Sûdân* (nşr. ve trc. O. Houdas), Paris 1964, tür.yer.; el-Hâc Ömer el-Fûtî, *Beyânü mâ vaka'a: Voilâ ce qui est arrivé* (nşr. ve trc. Sidi Mohamed Mahibou - J. - L. Triaud), Paris 1983, s.76-138; J. Beraud-Villars, *L'Empire de Gaô: Un état soudanais aux XVe et XVIe siècles*, Paris 1942, tür.yer.; Majhemout Diop, *Histoire des classes sociales dans l'Afrique de l'ouest: 1. Le Mali*, Paris 1971, tür.yer.; *Le Mali: Carrefour des civilisations*, Paris 1971, s. 6-9, 20-21, 34, 72-73, 112-113; L. Kaba, *The Wahhabiyya: Islamic Reform and Politics in French West-Africa*, Evanston 1974, tür.yer.; a.mlf., *Sonni Ali-Ber: Fondateur de l'Empire songhay*, Paris 1977, s. 17-102; a.mlf., "Les chroniqueurs musulmans et Sonni Ali ou un aperçu de l'Islam et de la politique au Songhay au XVe siècle", *Bulletin de l'institut fondamental d'Afrique noire*, XL/1, Janvier 1978, s. 49-65; J. M. Cuq, *Les musulmans en Afrique*, Paris 1975, s. 175-189; İbrahima Baba Kaké - G. Comte, *Askia Mohamed: L'apogée de l'Empire songhay*, Paris 1976, s.15-90; İbrahima Baba Kaké, *Mamadou Lamine: Marabout et résistant soninké*, Paris 1977, s. 17-90; Mahmoud A. Zouber, *Ahmad Baba de Tombouctou (1556-1627): Sa vie et son oeuvre*, Paris 1977, s. 13-37, 52-54, 72-81; a.mlf., "La bibliothèque d'al Hajj Umar", *Culture et civilisation Islamiques: le Mali*, Rabat 1988, s. 143-145; M. Abittbol, *Tombouctou et les Arma*, Paris 1979, s. 54-74, 77-147, 151-218, 221-238; V. Monteil, *L'Islam noir: Une religion à la conquête de l'Afrique*, Paris 1980, s. 81-86, 88-98, 110-119, 129-132; Selâhaddin el-Müneccid, *Memleketü Mâlî 'inde'l-cografîyyine'l-müslimin*, Bey-

Cenne
Ulucamii -
Mali
(Ahmet
Kavas
fotoğraf
arşivi)

rut 1982, tür.yer.; Zakari Dramani-Issifou, *L'Afrique noire dans les relations internationales au XVIe siècle*, Paris 1982, s. 129-136; Elias N. Saad, *Social History of Timbuktu*, Cambridge 1983, s. 94-125; Diarah Bintou Sanankoua, "Les écoles coraniques au Mali: Problèmes actuels", *Les défricheurs de l'Islam en Afrique occidentale* (ed. B. Jewsiewicki - J. - L. Triaud), Québec 1985, s. 359-367; Alpha Oumar Konare, "Panorama historique du Mali", *Culture et civilisation islamiques: le Mali*, Rabat 1988, s. 15-30; Drissa Diakite v.dğr., "Les états de l'espace malien", a.e., s. 31-59; A. Gaudio, *Le Mali*, Paris 1988, tür.yer.; Amadou Ba, *Histoire du Sahel occidental malien*, Bamako 1989, s. 15-21, 61-83, 131-164; L. Brenner, "Introduction: Essai socio-historique sur l'enseignement islamique au Mali", *L'enseignement islamique au Mali* (ed. Bintou Sanankoua - L. Brenner), Bamako 1991, s. 1-23; D. Diakite, "Les fondements historique de l'enseignement islamique au Mali", a.e., s. 25-44; G. Mommersteeg, "L'éducation coranique au Mali: Le pouvoir des mots sacrés", a.e., s. 45-61; Madina Ly-Tall, *Un Islam militant en Afrique de l'ouest au XIXe siècle*, Paris 1991, s. 178-212, 256-278; P. Mas - G. Mommersteeg, *Djenne: Chef d'oeuvre architectural*, Eindhoven 1992, s. 111-118; S. Cissé, *L'enseignement islamique en Afrique noire*, Paris 1992, tür.yer.; S. M. Cissoko, *Tombouctou et l'Empire songhay*, Paris 1996, tür.yer.; L. Kesteloot - B. Dieng, *Les épopées d'Afrique noire*, Paris 1997, s. 96-119, 192-200; Ahmed eş-Şükrî, *el-İslâm ve'l-müctema' es-Sûdânî İmbarâtüriyyetü Mâlî 1230-1430*, Ebûzabî 1999, tür.yer.; Ahmet Kavas, *L'enseignement islamique en Afrique francophone: Les médersas de la république du Mali*, İstanbul 2003, s. 42, 200, 218; J. - L. Triaud, "Quelques remarques sur l'islamisation du Mali des origines à 1300", *Bulletin de l'institut fondamental d'Afrique noire*, XXX/4, Dakar 1968, s. 1329-1352; Aymar de Champagny, "Reflexions sur l'Islam malien: Du devin au marabout", *Pésence de l'Islam*, sy. 3, Dakar 1976 s. 14-17; Kâmûsü'l-a'lâm, IV, 2672-2676.

AHMET KAVAS

MALÎ YIL

Güneşin hareketine göre belirlenen,
ancak Osmanlı bürokrasisinde
yıl başı mart ayı olarak kabul edilen
takvim yılı
(bk. TAKVİM).

MÂLİK (مَالِك)

Cehennemi idare eden
meleklerin isimlerinden biri
(bk. MELEK).

MÂLİK b. AVF (مَالِك بن عوف)

Mâlik b. Avf b. Nasr b. Muâviye
b. Bekr b. Hevâzin en-Nasrî
(ö. 20/641'den sonra)

Sahâbî.

Hevâzin kabilesinin Benî Nasr b. Muâviye koluna mensubiyetinden dolayı Nasrî nisbesiyle anılır. Huneyn Gazvesi'nden (8/630) önceki hayatı hakkında bilgi yoktur. Hevâzin kabilesinin yer aldığı birinci ve dördüncü fîcâr savaşlarından birine genç bir kumandan olarak katıldığı rivayet edilirse de (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XXII, 76; İA, VII, 257) bu doğru değildir. Çünkü Mâlik Huneyn Gazvesi'nde otuz yaşındaydı (Vâkîdî, III, 885; İbn Sa'd, II, 114). Hz. Peygamber'in büyük bir ordu ile Medine'den yola çıktığını haber alan Hevâzinliler'in reisi Mâlik b. Avf seferin kendilerine yönelik olduğunu düşünerek hemen harekete geçti. Ordugâhını Evtâs'ta kurdu ve Sakifliler'in de desteğiyle müslümanlarla topyekûn savaşı göze alarak yanında bulunan tecrübeli kişilerin muhalefetine rağmen askerlerini savaş meydanında tutabilmek için kadınlarla çocukların mal ve hayvanlarını da yanlarına almalarını emretti. Bedevî Araplar'ın müslümanlara karşı mücadelelerinin son zirvesini temsil eden ordunun kumandanı Mâlik b. Avf ve beraberindekiler Huneyn'de tutunamadılar, Mâlik kaçarak bir kaleye sığındı. Savaş meydanından kaçmasını bir şiirinde ayıplayan Mâlik (İbn Hişâm, IV, 113-114) daha sonra bu kaleyi güvenli bulmadığından Tâif'e kaçmak zorunda kaldı (Vâkîdî, III, 917).

Resûl-i Ekrem, Huneyn Gazvesi'nden elde edilen ganimetleri Cî'râne'de dağıtıran Mâlik b. Avf'ın ev halkı ve mallarının Ümmü Abdullah bint Ebû Ümeyye'nin yanında bir müddet tutulmasını istemiş, Mâlik b. Avf'a haber göndererek müslüman olduğu takdirde ailesini ve mallarını geri vereceğini, ayrıca 100 deve ihsan edeceğini bildirmişti. Bunun üzerine Mâlik b. Avf, Hz. Peygamber'in yanına gelerek müslüman olunca vaad edilenler kendisine verildi (a.g.e., III, 954-955). Mâlik b. Avf'ı müellefe-i kulûba dahil eden Resûl-i Ekrem onu kendi kabilesiyle Tâif ve çevresinde oturan Sümâle, Selime ve Fehm kabilelerine âmil tayin etti (İbn Hişâm, IV, 130; Taberî, III, 89). Mâlik b. Avf, kendisine bağlı kabileleri yanına alarak müşriklerle ve özellikle Sakîflerle mücadele ederek onlara baskınlar düzenledi. Bu baskınlardan bunalan Sakîfler büyük kayıplar verdiler (Vâkıdî, III, 955; İbn Hişâm, IV, 130-131). Sakîfler'in 9 (631) yılında Medine'ye gelerek müslüman olmalarında Mâlik b. Avf'ın önemli katkısı olmuştur.

Hz. Ebû Bekir zamanında da kabilesinin âmili olan Mâlik b. Avf, Kâdisiye Savaşı ve Suriye'nin fethine katıldıktan sonra Dimaşk'a yerleşti. Onun Dimaşk'taki evinin bir kilise olduğu ve evinin, Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz zamanında hristiyanların isteği üzerine çocuklarının elinden alındığı, Yezîd b. Abdülmelik zamanında ailesine iade edildiği İbn Asâkir tarafından kaydedilir (*Târîhu Dimaşk*, LVI, 481). Şair olan Mâlik b. Avf'a kendisine ait bulunmayan bazı beyitlerin atfedildiği İbn Hişâm'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır (*es-Sîre*, IV, 91). Dimaşk'ta ilmî faaliyetlere katılan Mâlik b. Avf (İbn Asâkir, LVI, 480-481) güzel giyinen ve kendisine çok güvenen bir kimseydi. 20 (641) yılından sonra Dimaşk'ta vefat ettiği rivayet edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 805; III, 885-889, 892-893, 916-917, 924, 946, 954-956; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, IV, 81-84, 90-93, 96-99, 113-114, 120-121, 130-131; İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, II, 114-116; VI, 103-104; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 70-72, 78-80, 83, 88-90, 318; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, XIV, 144-145; XVIII, 85-86; XXII, 76; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1356-1357; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XV, 382-383; LVI, 479-489; İbn Hacer, *el-İşâbe*, V, 550-551; M. Watt, *Muhammad at Medina*, Karachi 1988, s. 72, 100; H. Lammens, "Mâlik b. Avf", *IA*, VII, 257-258; Muhammed Hamîdullah, "Huneyn Gazvesi", *DİA*, XVIII, 376-377.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

MÂLİK b. DİNÂR

(مالك بن دينار)

Ebû Yahyâ Mâlik b. Dînâr el-Basrî
(ö. 131/748'den önce)

İlk zâhidlerden.

Basra'da doğdu. İlk tahsilini burada tamamladığı, ilim öğrenmek için Horasan ve Hindistan'a kadar gittiği, güzel sanatlara karşı ilgisi ve yeteneği olduğu, verâklık yaptığı ve geçimini mushaf yazarak kazanmaya çalıştığı kaydedilmektedir. Horasan'da vefat ettiğine dair bazı bilgiler varsa da (Abdülhamîd en-Nu'mânî, V/2 [1954], s. 16) kaynakların çoğuna göre Basra'da ölmüştür. Mâlik b. Dînâr'ın gençlik yıllarında eğlence ve işret âlemlerinde bulunduğu, bir gece arkadaşlarının uyuduğu bir sırada ud çalarken duyduğu ürperti üzerine o yıllarda Basra'nın meşhur zâhidlerinden Hasan-ı Basrî'nin yanına gidip tövbe ettiği rivayet edilmektedir. Diğer bir rivayete göre ise ölen kızının rüyasında ona, "Müminlerin kalplerini ürperme zamanı hâlâ gelmedi mi?" meâlindeki âyeti (el-Hadîd 57/16) okuması üzerine zühhd hayatına yönelmiştir.

Tasavvufun oluşmasına katkıda bulunan zâhidlerden biri olan Mâlik b. Dînâr esas itibarıyla Hasan-ı Basrî'yi takip etmiş, hüzün, sadâkat, zikir, zühhd, mârifet gibi konular üzerinde durmuştur (Ebû Nuaym, II, 360-361). Ona göre mârifetullahın yeri gönüldür, mârifetullahı idrak etmeden ölenler dünyadaki en tatlı şeyin farkına varmadan göç etmişlerdir. Hüzün halini yaşamayan kalbi, içinde oturulmayan harap bir eve benzetmiş, uyanık ve temiz bir kalple ciddi bir dinî hayat yaşamak için bu hali idrak etmenin gereğini vurgulamıştır.

Mâlik b. Dînâr yeme içme, giyinme, mal mülk, servet edinme ve şöhret kazanma konusunda riyâzet ve mücâhede esas alarak buna titizlikle uymuş, her günahın temelinde dünya sevgisi ve menfaat hırsının bulunduğuna dikkat çekmiştir. İyi bir mümin olabilmek için bu sevginin yerine Allah sevgisini koymak gerektiğini, dünyanın onu terkedenlerin ardından koşacağını belirten Mâlik bu hususta en güzel örneklerden birinin Ömer b. Abdülazîz olduğunu, Ömer dünyayı terkedince dünyanın onun ayağına geldiğini söylemiştir. Ona göre toplumu ilim, ahlâk ve fazilete yönlendirecek dört grup insan vardır. Bunlardan siddıklar Kur'an okunduğunda âhirete yönelirler; kurrâ ise Allah'a sığı-

nır ve halkı O'na yöneltir. Ebrârın üzerinde durduğu konular diline sahip olmak, tövbe-istîğfar etmek ve inzivâdır. Âlimlerin ilmîyle amel etmeyenleri kaygan taş gibidir, bereket ve yağmuru tutamaz.

Mâlik b. Dînâr amel ve davranışlarda esas unsurun ihlâs olduğuna dikkat çekmiş, kılık kıyafete önem vermemiş, sūfînin eski ve yamalı elbiseler giymesi gerekmediğini, helâl kazandıktan sonra isteyenin istediği gibi giyinebileceğini söylemiştir. Zühhd ve takvânın icaplarını yerine getirmeye, bu esasları halka ve yöneticilere anlatmaya çalışmıştır. Asırlarca menkıbeleri anlatılagelen Mâlik'in bir gün Basra valisiyle karşılaştığı, valinin ondan dua istediği, onun da nice mazlumlar kendisine beddua ederken kendisi için yapacağı duanın faydalı olmayacağını, önce beddualara sebep olan hususları ortadan kaldırması gerektiğini söylediği nakledilmektedir. Tâbiünden olan ve hadis rivayet eden Mâlik b. Dînâr, Hasan-ı Basrî'den başka Şakîk-ı Belhî, Râbia el-Adeviyye ve Abdülvâhid b. Zeyd ile sohbet etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 249; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 243; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 309; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 470; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 68, 398; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 10; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 357, 360-361; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 511; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 184; Herevî, *Tabakât*, s. 142-143; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, III, 184; a.mlf., *Kuşşâş ve'l-müzekkirîn* (nşr. ve trc. M. L. Swartz), Beyrut, ts., s. 74; Feridüddin Attâr, *Tezkiretül-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), Bursa 1984, s. 85; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 139; İbnü'l-Mülâkkın, *Tabakâtü'l-evliya* (nşr. Nûreddin Şerîbe), Kahire 1393/1973, s. 183-184; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1991, V, 356; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 32; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 154; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 173; Sezgin, *GAS*, I, 634; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*, Kahire 1978, III, 162; Abdülhamîd en-Nu'mânî, "Min kütübî't-târlîh", *Şekâfetü'l-Hind*, V/2, New Delhi 1954, s. 15-16; Ch. Pellat, "Mâlik b. Dînâr", *EI²* (İng.), VI, 266-267.

MEHMET DEMİRCİ

MÂLİK b. DUHŞÜM

(مالك بن الدخشم)

Mâlik b. ed-Duhşüm
b. Mâlik es-Sâlimî el-Ensârî

Sahâbî.

Evs kabilesine bağlı olup Medine'de yaşayan Amr b. Avf oğullarındandır. Hazrec kabilesine mensup olduğu da söylenmektedir. Babasının adı Duhayşim, Duhşüm, Duhayşin diye de kaydedilmektedir. Annesi Umeyre bint Sa'd b. Kays b. Amr b.